

Remissvar - Grönboken "Upphovsrätten i kunskapsekonomin"

av Karl Sigfrid m.fl.

Syfte

Detta är ett wikibaserat remissvar till EU-kommissionen om upphovsrätten och dess undantag. Svaret har skapats genom en öppen process på sigfrid.wordpress.com, vilket innebär att texten har flera författare.

Bakgrund

Kommissionen presenterade den 16 juli 2008 [grönboken "Upphovsrätten i kunskapsekonomin"](#). Syftet med grönboken är att stimulera till debatt om hur kunskap bäst kan spridas via Internet. Grönboken behandlar de allmänna och specifika frågor som rör de undantag och inskränkningar i upphovsrätten som är av störst betydelse för kunskapsspridning. De aktuella undantagen återfinns i det så kallade "[infosoc-direktivet](#)" (2001/29/EG), men grönboken ställer även frågan om den tekniska utvecklingen sedan dess har gjort att undantagen bör ses över.

[Grönbok](#)

EU-kommissionen ställer i grönboken 25 frågor som berör undantag i upphovsrätten. Detta remissvar svarar inte på samtliga dessa frågor, utan för en mer generell diskussion om upphovsrättens utformning och förutsättningar.

upphovsrätt och det allmänna rättsmedvetandet

Enligt en undersökning från SOM-institutet vid Göteborgs Universitet är det bara 25 procent av svenska folket som anser att upphovsrätten så som den är utformad bör bestå. Samtidigt vill 44 procent tillåta all fildelning. Bland de yngsta – de som har växt upp med nedladdning av musik och film som en del av vardagen – är det näst intill ingen som försvarar förbudet mot fildelning. Lagskärningen år 2005 tycks inte heller ha gjort medborgarna mer negativa till fildelningen.

Mest positiva till att tillåta all fildelning är unga kvinnor. Det finns ingen tydlig höger-vänsterdimension i frågan, utan både bland dem som står till höger och bland dem som står till vänster finns det en tydlig övervikt för att tillåta all fildelning. Det är ungefär en tredjedel av svenskarna som själva har laddat hem musik någon gång under det senaste året. Av dem som är under tjugo år är det tre fjärdedelar.

Nya affärsmodeller

Det är viktigt att skilja mellan kreatörernas intresse och distributörernas intresse. Medan skivbranschen ser fildelningen som ett problem är det mängder av nya artister som tack vare tekniken får en snabb och gratis distributionskanal. Inkomster kan de få på andra sätt än genom att sälja skivor, en verksamhet som främst gynnar skivbolag och butiker. En studie gjord vid Princeton University har visat att världens 35 mest välbetalda artister i snitt tjänar 7,5 gånger mer på sina turnéer än på sin skivförsäljning. Av de 35 artisterna var det bara 4 vars skivförsäljning gav mer än turnéerna.

Upphovsrätten som incitament

Ofta talas det om en balans mellan producenter och konsumenter. Men producenter, förlag, artister och andra kulturskapare är egentligen inte ett legitimt intresse i upphovsrätten, de är ett särintresse. Det finns bara en legitim intressent i upphovsrätten, och det är samhället som sådant, dvs. allmänheten. Upphovsrätten kan formuleras som allmänhetens balans mellan att skapa incitament för kulturskapande och att fritt sprida den tillgängliga kulturen till civilisationens nytta och framåtskridande.

I Sverige kan vi idag konstatera att vi spenderar allt mer pengar på kultur. Vi har aldrig tidigare spenderat så mycket som idag, och detta samtidigt som vi levtt med fildelning i global skala sedan Napsters intåg 1999. Att fildelning skulle inverka negativt kan således starkt ifrågasättas. De flesta av oss kommer också ihåg hur förlag och boktryckare spådde bokens snara död efter den första Internet-boomen under mitten av 90-talet. Idag har vi facit. In på scenen kom Amazon.com, AdLibris, Bokus mfl. Internet-bokhandlare. Vi har aldrig någonsin köpt så mycket böcker som vi gör idag.

Den amerikanska konstitutionen tillåter tidsbegränsad patent och upphovsrätt i syfte att stödja vetenskapliga och konstnärliga framsteg. Detta uttrycks i [patent- och copyrightklausulen](#):

"To promote the Progress of Science and useful Arts, by securing for limited Times to Authors and Inventors the exclusive Right to their respective Writings and Discoveries."

Vissa grundlagsfäder, som Thomas Jefferson, motsatte sig denna klausul. Även Benjamin Franklin var skeptisk, och undlät av principiella skäl att söka patent för en av sina egna uppfinningar.

Huruvida upphovsrätt verkligen gynnar det konstnärliga skapandet är kontroversiellt. Karl-Henrik Pettersson, tidigare vd för Första Sparbanken, skrev 2005 en rapport på uppdrag av Forum för Småföretagsforskning: "[Patent och copyright, behövs det?](#)" Petterssons slutsats är att patent och copyright i själva verket "kostar mer än det smakar." Rapporten fokuserar i första hand på patent, och den explosionsartade ökning av antalet patent som vi har sett det senaste årtiondet, men behandlar även upphovsrätten.

Den Amerikanska Digital Millennium Copyright Act från 1998 gör det kriminellt att utveckla tekniska verktyg för att kringgå upphovsrätten. Därmed ställer den upphovsrättsbaserade affärsmodeller mot teknikutvecklingen. Patent och upphovsrätten medför även ökade transaktionskostnader. En ny teknisk innovation kan kräva ett helt batteri delteknologier för att kunna genomföras. Samma typ av transaktionskostnader följer med upphovsrätten när det kreativa skapandet förutsätter användandet av redan existerande, skyddade verk. När en kreatör tvingas lägga resurser på att söka upp rättighetsinnehavare och klarera rättigheter, det vill säga administrera ett nollsummespel, kan detta knappast anses produktivt. I ekonomiska termer kallas satsningar på denna form av icke-produktiv omfördelning för rent-seeking.

Ytterligare en kostnad som upphovsrätten för med sig är att det kreativa skapandet i vissa fall bromsas. Detta eftersom konkurrenter till rättighetsinnehavaren inte har rätten att, annat än i begränsad omfattning, använda materialet utan tillstånd.

Pettersson gör tydligt skillnad mellan å ena sidan intellektuella monopol och å andra sidan upphovsmannens äganderätt till sina verk. Äganderätten ger upphovsmannen rätten till "first sale",

rätten att sälja ett verk till en exploatör som betalar för att få ett försprång framför konkurrenter på marknaden. Utan kopieringsmonopol skulle exploatören dock inte inneha ett monopol som förbjuder konkurrens från andra exploatörer. Under 1800-talet kunde engelska författare tjäna mer pengar på den amerikanska marknaden än på den engelska. Detta trots att den engelska marknaden skyddades av upphovsrätt medan den amerikanska marknaden tillät fri konkurrens. Vad författarna sålde på den amerikanska marknaden var "first sale"-rätten.

Den amerikanske ekonomen David Levine pekar i [Against Intellectual Monopoly \(kap 8\)](#) på empiriska studier av upphovsrätten och dess effekter. Levine menar att upphovsrätten som incitament för skapande saknar vetenskapligt stöd.

De ekonomiska effekterna av upphovsrättsintång

Ibland framförs argument som bygger på grundföreställningen att varje olovligt framställd kopia medför en ekonomisk förlust som motsvarar priset för det kopierade verket. Detta trots att mycket talar för att sambandet är det omvända. Kulturkonsumtionen har under de tio senaste åren ökat samtidigt som den globala fildelning tycks ha blivit mer omfattande. Den olovliga kopieringens ekonomiska effekter bör utredas förutsättningslöst. En sådan grundlig undersökning skulle, utöver att fungera som beslutsunderlag, kunna påverka storleken på utdömda skadestånd.

Föräldralösa verk

Immateriella verk utan spårbar rättighetsinnehavare, så kallade föräldralösa verk eller herrelösa verk, kan inte lagligt spridas eller användas i nya verk. Verken blir med andra ord inlåsta till ingen nytta. Även om det för närvarande inte går att spåra rättighetsinnehavaren är det förenat med risker att visa en föräldralös film på tv eller att utnyttja ett föräldralöst musikverk i en filmproduktion eftersom en upphovsman alltid riskerar att ge sig till känna i efterhand. Studier visar att denna risk är tillräcklig för att avskräcka potentiella nyttjare. Dagens upphovsrätt uppmuntrar dessutom till rättsliga okynnesprocesser, där ett verk som saknar ekonomiskt värde på marknaden används för att generera pengar genom rättssystemet.

Både EU-kommissionen och US Copyright Office har tagit initiativ för att frigöra föräldralösa verk från den byråkrati som hindrar människor och företag från att nyttja dem. Även Cecilia Renfors utredning (Ds 2007:29) tar upp problemet och nämner en rad olika tänkbara lösningar.

Indexeringstjänster

Det kreativa skapandet kräver att tillgängliga verk kan lokaliseras av internets användare. Därför måste upphovsrättens utformning i alla avseenden främja existens och tillkomst av indexeringstjänster.

Förslag

- Upphovsrättens ekonomiska effekter bör utredas förutsättningslöst och från grunden.
 - Finns det belägg för att de positiva incitament för skapande som upphovsrätten ger överväger de kostnader för skapande som upphovsrätten medför när det skapade verket bygger på ett redan existerande verk?
 - Finns det belägg för att ersättning till kulturskapare via upphovsrätt är ett nödvändigt incitament för att ny kultur ska skapas? Att det, som det återges i grönboken, "Genom [upphovsrätt] säkerställs [...] att kreativiteten bevaras och utvecklas"?
 - Vilken inverkan har nuvarande upphovsrätt på den kulturella mångfalden?
 - Hur har den nya tekniken påverkat kostnaderna för att upprätthålla ensamrätten till att framställa kopior av ett upphovsrättsskyddat verk?
 - Upphovsrätt lyfts av dess anhängare fram som den enda möjliga finansieringsmodellen. Hur ser en jämförelse ut mellan dagens finansieringsmodell och alternativa eller tidigare finansieringsmodeller?
- Den olovliga kopieringens ekonomiska effekter, såväl positiva som negativa, för kulturskapare och konsumenter bör utredas förutsättningslöst och från grunden.

Kontakt

Karl Sigfrid
karl.sigfrid@riksdagen.se
+46 73 969 1081